

פילוסופיה לעם

האוניברסיטה הפתוחה מקיימת, כבר למעלה מעשר שנים, קורס בפילוסופיה יוונית, מתלס עד אריסטו. על טיבן של החוברות שהסטודנטים נדרשים לרכוש וללמוד כחלק מאותו קורס יוכל הקורא לעמוד אם יקרא את ספרו של יוחנן

גלוקר "בגדיה החדשים של הפילוסופיה היונית", בהוצאת עמדה/ביתן, תל-אביב תשס"א 2001. לאחרונה פרסמה האוניברסיטה במסגרת "אופק" (שידור חי של מפגש מאולפן בקמפוס האוניברסיטה למחשב האישי של הסטודנט בביתו), שש הרצאות, כשעה אחת כל הרצאה, המלוות את הקורס. הדוברים הם ד"ר יאיר שליין, מרכז ההוראה של הקורס הזה באוניברסיטה הפתוחה, ופרופ' יובל אילון, פרופסור לפילוסופיה באותה אוניברסיטה. הרצאות אלה מלאות וגדושות הברקות מקוריות – שלא להזכיר שגיאות פשוטות בשמות יוונים. ד"ר שליין מבטא בעקביות את שמו של הפילוסוף האֵלֵאטי פַּרְמֶנִידֵס (בתעתיק לאותיות לטיניות Parmenides) כ"פַּרְמֶנִידֵס". מי שמבטא כך את אותו שם, יתכן שמעולם לא ראה אותו בכתב לא באותיות יווניות, אך גם לא באותיות לטיניות – או שמה כלל לא אכפת לו כיצד מבטאים שמות יוונים? הרי הוא פילוסוף: מה לזה ולשם יוני עתיק?

משלל ההברקות המקוריות נביא כאן, לפי שעה, שתים – שתיהן מן ההרצאה הראשונה, "המעבר ממיתוס לפילוסופיה וראשית הפילוסופיה המילטית". (אגב, כמה עשרות שנים נמשכה אותה פילוסופיה מילטית, וכמה פילוסופים נכללו בהיסטוריה הארוכה שלה, עד שנוכל לדבר על ראשיתה?) הדובר הוא יאיר שליין:

המשוררים העבירו לדת המאמינים שלהם את הסיפורים [המיתולוגיים].

האדם היווני הקדום, כשהוא רצה להבנות את אורח חייו ותפיסת עולמו, פנה אל חכמי הדת, אל המשוררים.

ישאל השואל: מה רע בדברים אלה? הרי כבר ההיסטוריון הירודוטוס (ב', 53) מספר שהמשוררים הומירוס והיסודוס "היו אלה שכתבו ליוונים את תולדות האלים, נתנו לאלים את שמותיהם, הקצו להם כיבודים

ואומנויות ותיארו את מראם". (תרגום בנימין שימרון ורחל צלניק-אברמוביץ, תל-אביב 1998, עמ' 132).

הבעיה היא שהמחקר המודרני העוסק באלים היוניים ובדת יוון העתיקה מסתייג, זה מאתים שנה לפחות, מהצהרה זאת של הירודוטוס. כל סטודנט שנה ראשונה בלימודים קלאסיים שומע היום ממוריו שבעולם היווני העתיק לא היו כתבי קודש; למשוררים – גם לגדולים שבהם כהומירוס והיסודוס – לא היתה סמכות אלהית; וכל אדם יכול היה לחלוק על הדרך שבה הם מתארים את האלים, טבעם ומעשיהם. והרי מי שעוסק בפילוסופיה הקדם-סוקראטית מן הראוי שיזכור את ביקורתו הנוקבת של הירקליטוס על הומירוס והיסודוס, ואת בקרתו של כסנופניס על דימויי האלים בדת המקובלת (ובשירה האפית) ועל המעשים הבלתי מוסריים שמיוחסים להם. למשוררים לא היתה "דת המאמינים שלהם", והם לא היו "חכמי דת". "האדם היווני הקדום" (מי זה, בבקשה?) לא פנה מיזמתו "אל חכמי הדת, אל המשוררים", כשהוא "רצה להבנות את אורח חייו ותפיסת עולמו": היווני המשכיל במאות שבהן פעלו הפילוסופים הקדם-סוקראטיים (וקצת לפניהן והרבה אחריהן) פשוט גדל על כתבי הומירוס והיסודוס, בדיוק כשם שכל ילד יהודי במשך מאות שנים גדל על התנ"ך והתלמוד. איש לא שאל אותו, ואיש לא חיכה עד שיחליט שהוא רוצה "להבנות את אורח חייו ותפיסת עולמו".

חוץ מפרטים קטנים אלה, הכל שפיר.